

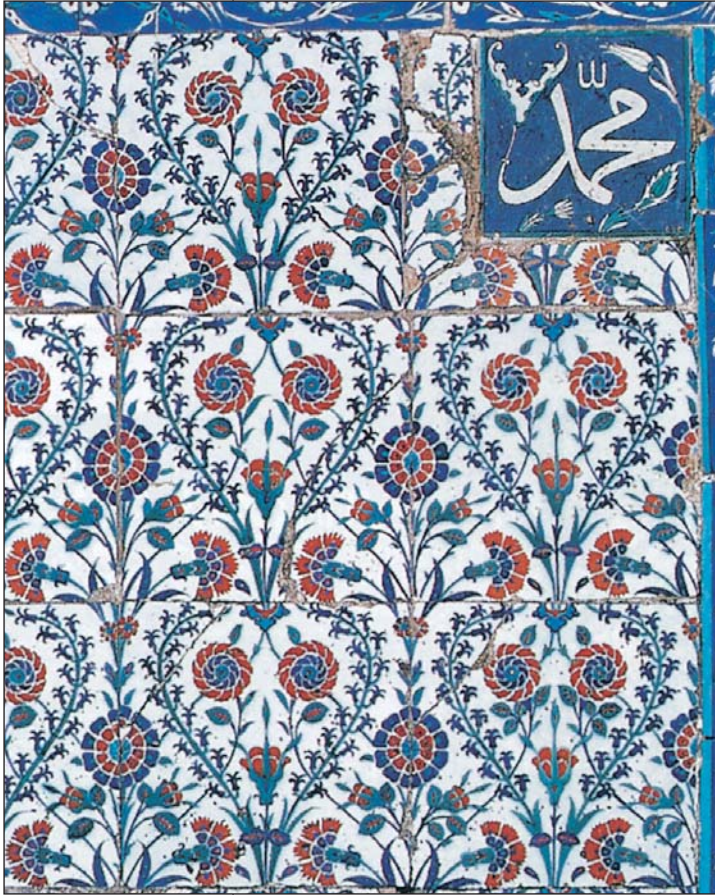

Ferize Şen

Eyüpsultan Türbesi Çinileri

Ferize Şen

İzник Eğitim ve Öğretim Vakfı

Şekil -1

Eyüp Sultan Türbesi 1454-1455 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Önce türbe, daha sonra Camii inşa edilmiştir. İstanbul'da fetihden sonra yapılan ilk eser olup, inşa eden mimar bilinmemektedir. Türbede medfun bulunan Hz. Halid bin Zeyd Ebu Eyyüp el Ensarî'dir.

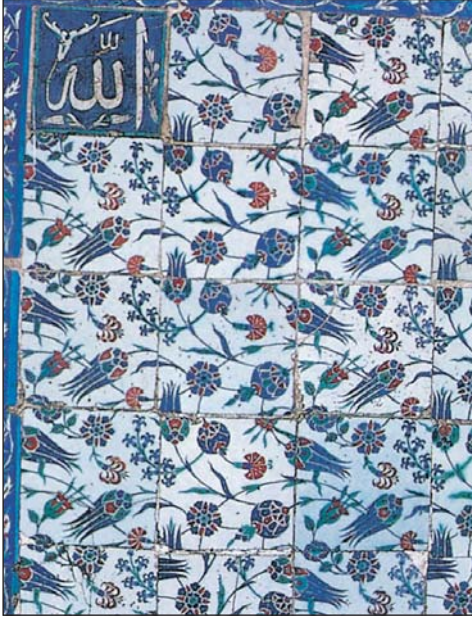
Türbenin gövdesi sekiz köşeli bir plana oturtulmuş olup, üstü kasnaksız bir kubbe ile örtülmüştür. Kesme taştan yapılmıştır. Kapının bulunduğu cephe hariç, diğer duvarlarda altı üstlü

ikişer pencere bulunmaktadır. Üst pencereler, alttakilere göre daha küçük ve kemerlidir. Altakiler ise daha büyük olup dikdörtgen biçimindedir.

Fatih Sultan Mehmet'in inşa ettirdiği ilk Camii'nin minareler dışındaki kısmı Mayıs 1766 tarihinde yaşanan bir deprem sonucunda harap olmuştur. Bunun üzerine Padişah III. Selim devrinde minareler aynı bırakılarak, Camii eski plana uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Yapıda dönem itibarıyla barok etkiler gözlenmektedir. Türbe ise II. Mahmut döneminde (1819) yeniden restore edilmiştir.

Türbe'ye Camii'nin son cemaat yerine bakan kapıdan girilmektedir. Türbe'nin Camii'nin son cemaat yerine bakan yüzeyi ve iç kısmı tamamen çini ile kaplıdır. Bu çiniler İzник, Kütahya ve Avrupa kaynaklıdır. 15. yy. sonu, 16. yy. ve 17. yy. sonuna kadar olan geniş bir döneme aittir. Çiniler türbe için özel olarak yapılmamış, saray deposundan temin edilerek devir devir buraya monte edilmiştir.

Türbenin dış kısmındaki 16. yy. 2nci yarı başı (klasik devir)-17. yy. çinileri mevcuttur. Orijinal İzник ve Kütahya çinileri vardır. Geneli ulama çini kompozisyonlarıdır. Natüralist üslup dikkati çekmektedir. Orijinal İzник kompozisyonlarını, daha sonraki dönemlerde Kütahya'da yapılmış örnekleri ile bir arada görmek mümkündür. Bahar dalı natüralist üslup ağırlıktadır. Kompozisyonlarda lale, karanfil, gül, sümbül, zambak, süsen çiçekleri görül-

Şekil -2

Şekil -3

mektedir.

Şekil-1: Türbenin dış cephesinde, hacet penceresinin sağında yer alan ulama çini kompozisyonudur. Klasik devir (16.yy.2.yarisının başı) orijinal İznik çinisi olup natüralist üsluptur. Gül, gül goncası, sümbül, karanfil motiflerinden oluşmaktadır. Kompozisyonun sağ üst köşesindeki "Muhammed" yazılı çini ise daha sonra ki dönemlerde Kütahya da üretilmiştir.

Şekil -4

Şekil-2: Türbenin dış cephesinde, hacet penceresinin solunda yer alan ulama çini kompozisyonudur. Klasik devir (16. yy. 2. yarısının başı) orijinal İznik çinisi, natüralist üsluptur. Lale, haşhaş, zambak, sümbül, karanfil, gül goncası, penç motiflerinden oluşmaktadır. Kompozisyonun sol üst köşesindeki "Allah" yazılı çini ise daha sonra ki dönemlerde Kütahya da üretilmiştir.

Şekil-3: Türbenin dış cephesinde yer alan ulama çini kompozisyonudur. Klasik devir 16. yy. 2. yarısının başı) orijinal İznik çinisi, natüralist üsluptur. Sarılma rumî(*), hatai, penç ve yaprak motiflerinden oluşan bir kompozisyonudur. Dış cephede bulunduğu için zaman içerisinde tahrip olmuştur.

Türbenin iç mekanındaki çinilerde

15. yy. sonu erken devir çini örneklerine rastlanmaktadır.

Şekil-4: Bu çiniler renkli sır (cuerda-seca) tekniği ile yapılmış olup, yan yana iki kartuş içerisinde sülüs bir kompozisyonundan ibarettir. Sarı rengin görülmesi bakımından önemlidir. Klasik devirde (16. yy. 2. yarısının başı) sarı renk yoktur. Bu çini kompozisyon örnekleri Bozüyük Kasımpaşa Camii'nde, İstanbul Yavuz Sultan Selim Camii'nde görülmektedir.

Türbenin iç mekanındaki genel desen ağırlığı yine natüralist üsluptadır. Kompozisyonların pek çoğu ulama karelerdir.

Şekil-5: Girişin hemen solunda yer almaktadır. Yaprak ve hatai desenli ulama çini kompozisyonudur. Klasik devir (16. yy. 2. yarısının başı) orijinal İz-

Şekil -5

Şekil -6

Şekil -7

nik çinileridir.

Şekil-6: Türbenin içinde, sandukanın karşısında klasik devrin en güzel örnekleri denilebilecek büyük panolar vardır. Şekilde bu çini panoda kompozisyon vazodan çıkan şemse ile devam etmekte, tepelik ile bitmektedir. Panonun temelindeki kompozisyon da natüralist üslup ağırlıktadır. Panonun etrafı hatai ve penç motiflerinden oluşan bir bordür çerçevelemektedir. Orijinal İznik çinileridir.

Şekil-7: Türbenin içinde yer alan büyük panolardan diğeridir. Şekilde

görülen bu çini panoda; kompozisyon kırmızı zeminli çin bulut motifli vazodan başlamaktadır. Orta göbekte büyük hançer yaprakla oluşturulmuş şemse formu ile devam edip, iri bir hatai ile kompozisyon bitmektedir. Panonun genelindeki motifler hatai(**), penç (***) ve yapraklardır. Orijinal İznik çinileridir.

Şekil-8: İç mekanın genelinde ağırlıkta olan natüralist üsluptaki kompozisyonudur. Bahar dallı, ulama karoların birleşen köşelerinde oluşan kırmızı zeminli gül ve lale kompozisyonlu şemse, karoyu ortadan bölen turkuaz zeminli hançer yapraklı desendir. Kırmızının en muhteşem olduğu klasik devir orijinal İznik çinileridir. Daha sonraları yapılan restorasyonlarda deseni tanımayan kişilerin bunları monte etmesi sonucu kompozisyonlar yanlış, aslına uymayan şekilde yerleştirilmiş, desenler bütünlüklerini yitirmişlerdir.

Şekil-9: Türbe çinilerinden en dikkat çekici olanları klasik devir (16. yy. 2. yarısının başı) İznik çinisi olan selvili panolardır. Tekli ve çiftli kompozisyonlar halinde mekanda genel olarak pencere aralarına monte edilmiştir. Bazı selviler nefti yeşil, bazıları da siyah olarak yapılmıştır. Kompozisyonun ge-

nelinde bahar dalı asmalar vardır.

Şekil-10: Tek selvili kompozisyonlardan bir tanesi önemlidir ki, desende kırmızı rengin yerine pembe renk görülmesi enteresandır. Bunun orijinalde kırmızı olduğu, fakat fırında pembe renk olarak çıktığı da söylenmektedir.

Türbenin çıkış kısmında yer alan üzümlü bahar dalı çini kompozisyonların benzerleri Takkeci İbrahim Ağa Camii'nde de görülmektedir. Bu kısımda, ayrıca pek çok caminin çinilerinden örnekler görebiliriz. Bu devşirme karoların içinde geometrik desenli ithal karolar da göze çarpmaktadır.

Türbe'nin Adile Sultan odasında yer alan çini bir Kâbe tasviri vardır.

Şekil-11: Diğer eşi İngiltere'de Victoria and Albert Museum'dadır. Orta kısımda Kâbe tasviri yer almaktadır. Yekpare bir kompozisyonudur. Köşelerde bulut kompozisyonu vardır.

Kâbe tasvirli çinilerin İznik, Kütahya, Tekfur sarayında üretilmiş örnekleri vardır. Türbe içindeki Kâbe tasvirinin Kütahya olduğu söylenmektedir. Böyle söylenmesinin sebebi, Tekfur sarayında üretilmiş Kâbe tasvirli çinilerde perspektifin görülmesidir. Türbedeki Kâbe tasvirinde perspektif yoktur.

Tekfur sarayı çini üretimi İznik'te kaybolan çiniliği tekrar canlandırmak için 1725-1740 yılları arasında, çinicilik çalışmalarına girildiği bilinmektedir.

Eyüp Sultan Türbesi'ndeki çok değerli çinilerimizin günümüzde korunması ve daha sonraki nesillere aktarılması için, çalışmalar yapılmalıdır.

Türbe genelindeki çiniler renk, kalite, desen tasarımı olarak devirlerinin en iyi örneklerindedir.

Türkiye'deki tarihi eserlerin yaşadıkları ciddi bir problem **Eyüp Sultan Türbesi** için de geçerlidir. Pek çok eserde olduğu gibi, türbedeki çinilerin de teknik, renk, desen, kalite olarak ayrıntılı ve net bir envantere sahip olmamasıdır. Envanterlerin olmaması, bu çinilerin çalınmasını kolaylaştırmakta,

Şekil -8

Şekil -9

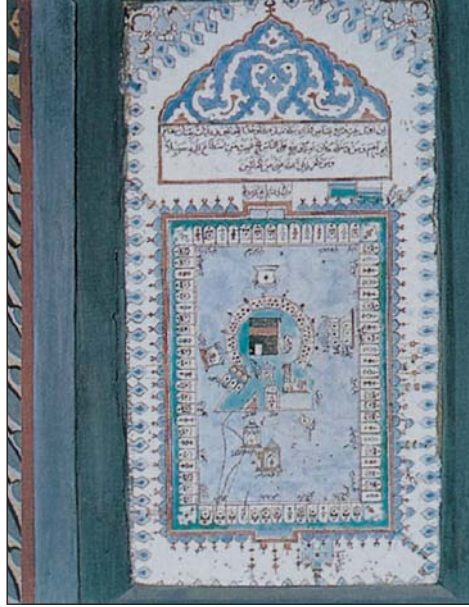
çalınan parçaların tesbiti zorlaşıp tanımı yapılamamaktadır. Son yıllarda esaslı restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Bürokratik engeller ve yetişmiş eleman azlığından bu çalışmalar ağır ilerlemektedir.

Öncelikle **Eyüp Sultan Türbesi'**nin çinilerinin desen ve adet olarak ayrıntılı bir envanterinin çıkarılması gerekmektedir. Çinilerin üretildikleri yüzyıl, üretimdeki uygulama tekniği, üretildikleri yer (şehir) olarak belirlenmelidir.

Türbedeki çinilerin öncelikle desen olarak tesbit edilmesi gerekmektedir.

Şekil -10

Şekil -11

- Türbe genelindeki çini desenlerinin kompozisyonların bütünlükleri esas alınmadan birebir kopyelerinin alınması, ardından da pano desenlerinin bütün kompozisyonlarının tamamının çıkartılması.

- Desen olarak kompozisyonu tamamlayan eksik karoların tesbiti, bunlardan yurt dışında olanlar varsa yerlerinin tesbiti.

- Türbedeki çinilerin desenlerinin üslup, boyama olarak desen kalitesinin tesbiti.

Türbedeki çinilerin teknik yönlerden de incelenmesi yapılmalıdır.

- Çini boyutlarının tesbiti.
- Dış yüzeydeki sırsız çinilerin, sır dökülmelerinin bilimsel olarak araştırılması.

- Çinilerde mekandaki rutubetten ve yanlış derz dolgu maddesinden dolayı oluşan sır bozulmalarının teknik çizimlerle gösterilmesi ve sebeplerinin bilimsel olarak araştırılması.

- Astar, boya ve sır tabakası dökülmüş çinilerin teknik çizimi ve bu olayı meydana getiren sebeplerin belirlenerek bilimsel araştırmaların yapılması.

Eyüp Sultan Türbesi'ndeki çinilerin en iyi şekilde muhafaza edilmesi için kaydedilmesi ve bu gerçeklerin görülmesi gerekmektedir.

(*) Rumi : Kelime manası Anadolu'ya ait demektir. Roma İmparatorluğunun hüküm sürdüğü Anadolu Yarımadası'na Diyar-ı Rum denmesi sebebiyle motife Rumi denilmiştir. Desenin hayvansal kökenli olduğu söylenmekte olduğu gibi, bitkisel kökenli olduğu da söylenmektedir. Rumi desenin daha önceden de kullanıldığı bilinmekle birlikte Büyük Selçuklular'dan bu yana sıkça kullanılmış bir bezemedir.

(**) Hatai: Muhtelif çiçeklerin kuşbakışı görünüşünün üsluplaştırılmış şekli.

(***) Penç: Muhtelif çiçeklerin kuşbakışı görünüşünün üsluplaştırılmış şekli.

KAYNAKÇA

1. HASKAN, M.N.; Eyüp Sultan Tarihi, Eyüp Sultan Belediyesi Yayınları,1996, İst.
2. ALPAK, Cenk; Eyüp Sultan ve Türbesi, Anıtlar ve Türbeler Genel Müdürlüğü Yayınları
3. Prof. Kerim SILİVRİLİ; Yayınlanan ders notları.
4. BİROL, İ.A. – DERMAN Çiçek; Türk Tezyini Sanatlarında Motifler, Kubbealtı Neşriyatı.
5. Dıalar; İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı Arşivi.